

Bijlage

Economische foto Het Hogeland

september 2018

Colofon

Onderzoekers

Peter Nicolai

Maaïke Swart

Datum

September 2018

In opdracht van:

Gemeente Het Hogeland

Economische foto Het Hogeland

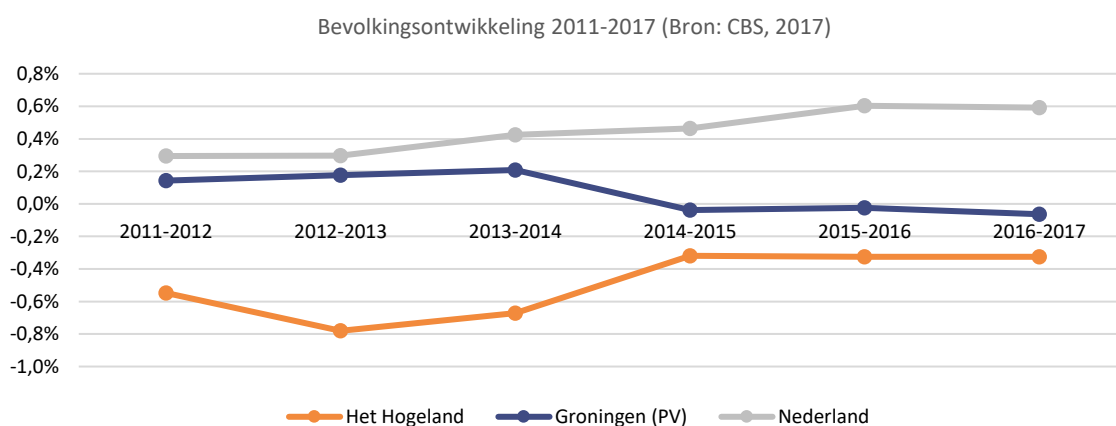
1. Inleiding

Deze bijlage schetst een algemeen beeld van gemeente Het Hogeland. De ontwikkelingen van gemeente Het Hogeland worden, waar mogelijk, gespiegeld aan de ontwikkelingen van de provincie Groningen en Nederland. Achtereenvolgens wordt in dit hoofdstuk ingegaan op de demografie, arbeidsmarkt en economie van gemeente Het Hogeland. De hieruit voortkomende informatie wordt geanalyseerd en resulteert in een aantal sterkten en zwakten voor de gemeente Het Hogeland.

2. Demografie

2.1 Bevolkingsontwikkeling

In de toekomstige gemeente Het Hogeland woonden op 1 januari 2017 49.700 inwoners¹, 9% van de totale bevolking in de provincie Groningen en 0,3% van Nederland. Het inwonertal is inclusief ongeveer 1.500 inwoners van Middag Humsterland die na de herindeling onder de gemeente Westerkwartier zullen vallen. Zoals zichtbaar in figuur 1 is in de afgelopen jaren het aantal inwoners in gemeente Het Hogeland afgenomen; 3% over de periode 2011-2017. Dit wijkt af van het provinciale en Nederlandse gemiddelde waar het aantal inwoners is toegenomen. Dit komt doordat Het Hogeland gekenmerkt wordt door een sterfte- en een vertrekoverschot. Van een vertrekoverschot is met name sprake in de gemeente Eemsum, in 2016 vertrokken uit deze gemeente ongeveer 140 personen meer dan dat zich in hetzelfde jaar vestigden. Bij alle vier gemeenten is sprake van wegtrekkende jongeren (personen in de leeftijdscategorie 15-25 jaar). De inwoners die wegtrekken uit Het Hogeland verhuizen met name naar de gemeente Groningen (30%). Hier komen overigens ook de meeste nieuwe inwoners vandaan, 33% van de inwoners die zich in het afgelopen jaar van buiten de gemeente hebben gevestigd in Het Hogeland is afkomstig uit de gemeente Groningen. Per saldo vestigen zich meer mensen uit de gemeente Groningen in Het Hogeland, dan dat inwoners vanuit Het Hogeland verhuizen naar de gemeente Groningen.

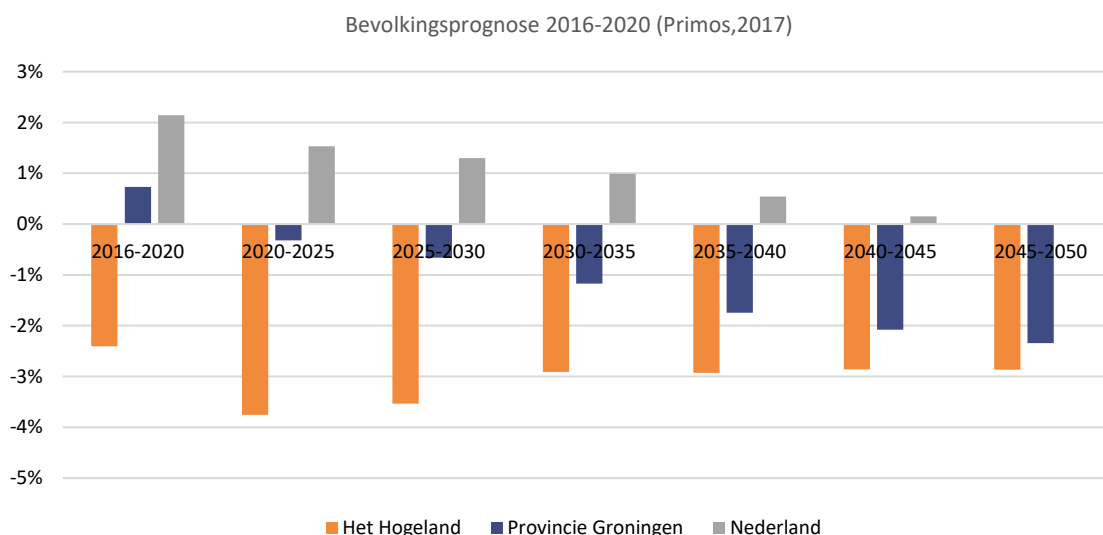

Figuur 1: Bevolkingsontwikkeling in Het Hogeland

Figuur 2 laat de bevolkingsontwikkeling tot 2050 zien. Het aantal inwoners in de gemeente Het Hogeland zal volgens prognoses verder afnemen met -19% (toto 40.270 inwoners in 2050). Ook in de provincie

¹ CBS, 2017, Demografische kerncijfers per gemeente

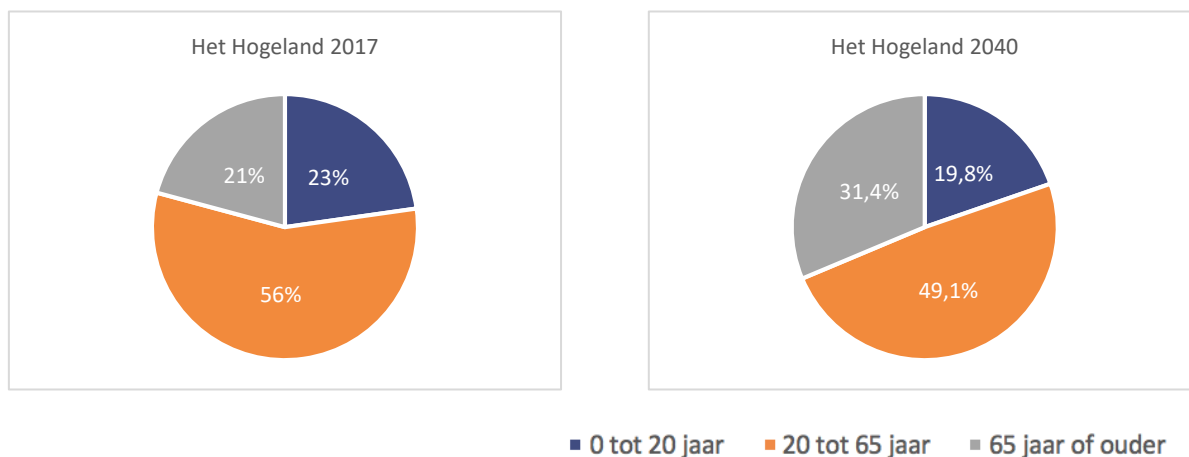
Groningen neemt het aantal inwoners naar verwachting af (-7%). Dit beeld wijkt af van de bevolkingsontwikkeling in Nederland, waar het aantal inwoners naar verwachting toeneemt met 7%. De afwijking ten opzichte van het nationale gemiddelde komt met name voort uit een sterfteoverschot door de toenemende vergrijzing. Terwijl op landelijk niveau, mede door immigratie effecten, juist sprake is van een geboorteoverschot. Daarnaast is er in Het Hogeland sprake van ontgroening die wordt versterkt door het vertrekoverschot van jongeren in de leeftijdscategorie 15- 25 jaar.

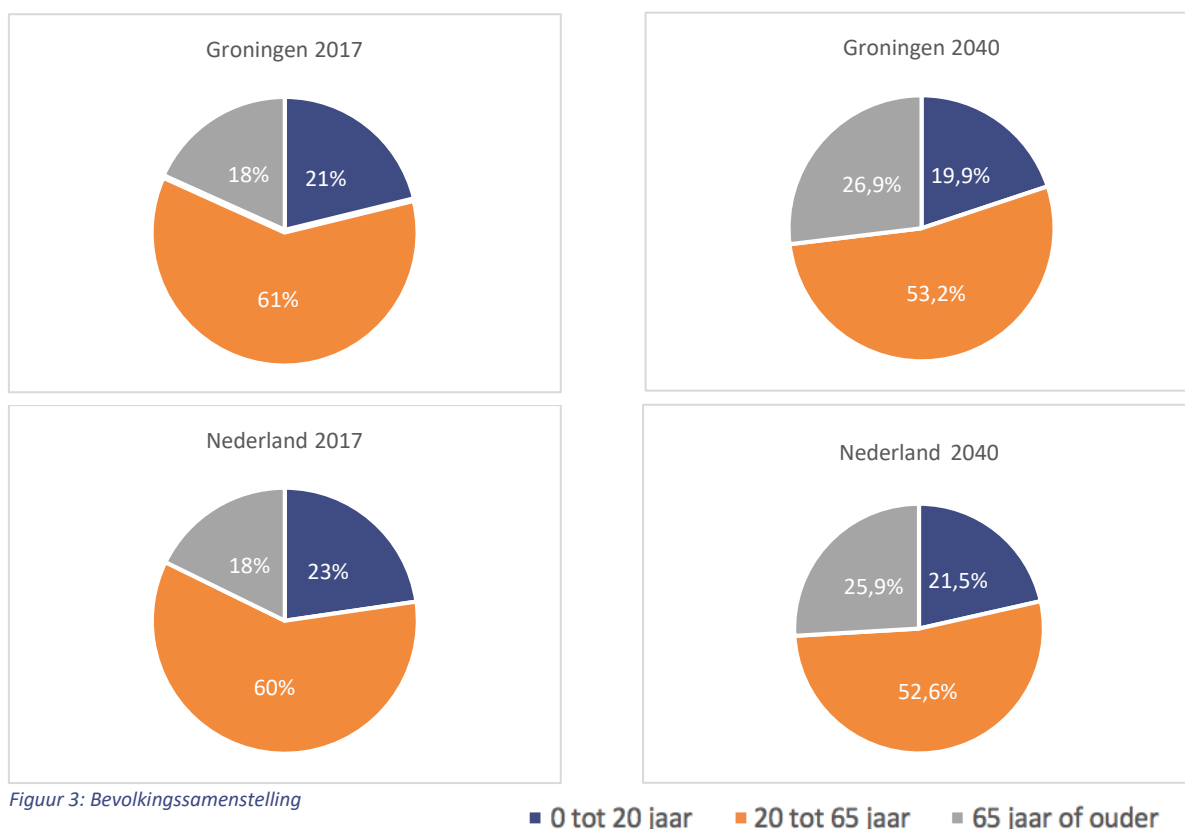

Figuur 2: Bevolkingsprognose 2016-2050

2.2 Bevolkingssamenstelling

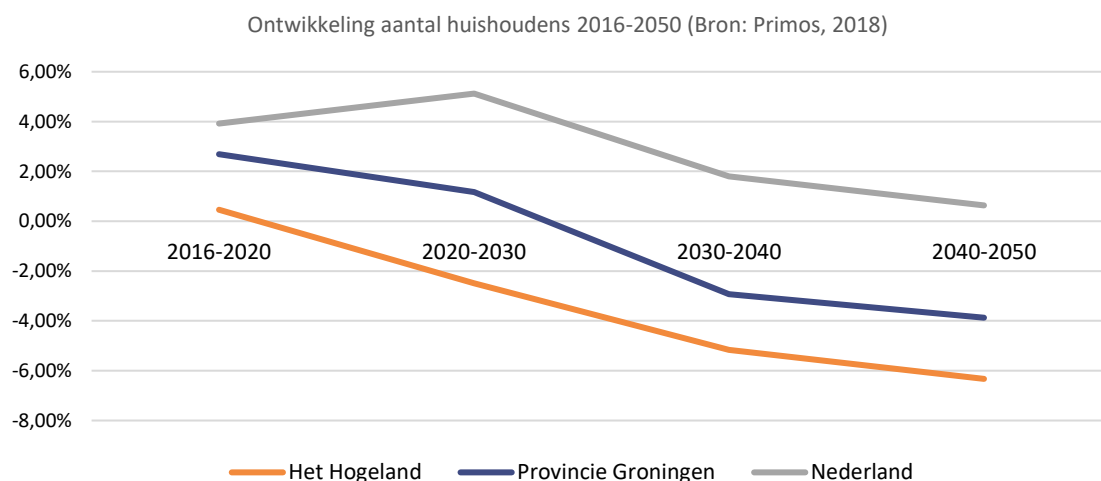
De bevolkingssamenstelling van gemeente Het Hogeland wijkt af van het provinciale -met name veroorzaakt door de grote invloed van de stad Groningen en haar relatief jonge bevolking- en het Nederlandse gemiddelde. De gemeente kent relatief gezien meer 65-plussers en daarmee een kleinere beroepsbevolking. Zoals zichtbaar in figuur 3 zullen de verschillen in de komende periode naar verwachting verder toenemen. Dit heeft impact op de demografische druk van gemeente Het Hogeland, een middel om de bevolkingsopbouw binnen een gebied uit te drukken. De demografische druk wordt ook wel de afhankelijkheidsgraad genoemd: de verhouding tussen het niet-economisch productieve deel (0-19 jaar en 65-plussers) van de bevolking en dat deel (20-65 jaar) dat wel (potentieel) economisch actief is. Gemeente Het Hogeland kent een demografische druk van 80% (de provincie Groningen en Nederland hebben een demografische druk van respectievelijk 66% en 69%). Dit betekent dat op de 100 mensen uit de productieve leeftijdsgroep er 80 staan uit de niet productieve leeftijdsgroep.

2.3 Huishoudens

Het aantal huishoudens in gemeente Het Hogeland is in de afgelopen decennia toegenomen, net als in de Provincie Groningen, als gevolg van de huishoudensverdunning. De belangrijkste oorzaken voor de huishoudensverdunning is een sterke toename van het aantal alleenstaanden, een gematigde toename van het aantal stellen zonder kinderen en eenoudergezinnen en een toename van jongeren die zelfstandig wonen. Echter, waar in Nederland en in de provincie Groningen de komende jaren een groei van het aantal huishoudens wordt verwacht (zie figuur 4), daalt het aantal huishoudens in gemeente Het Hogeland. In 2050 zijn er volgens prognoses bijna 3.000 huishoudens (-13%) minder. De afwijking ten opzichte van het landelijke en provinciale beeld wordt met name veroorzaakt doordat de bevolking in Het Hogeland relatief hard krimpt.

Figuur 4: Ontwikkeling aantal huishoudens

3. Arbeidsmarkt

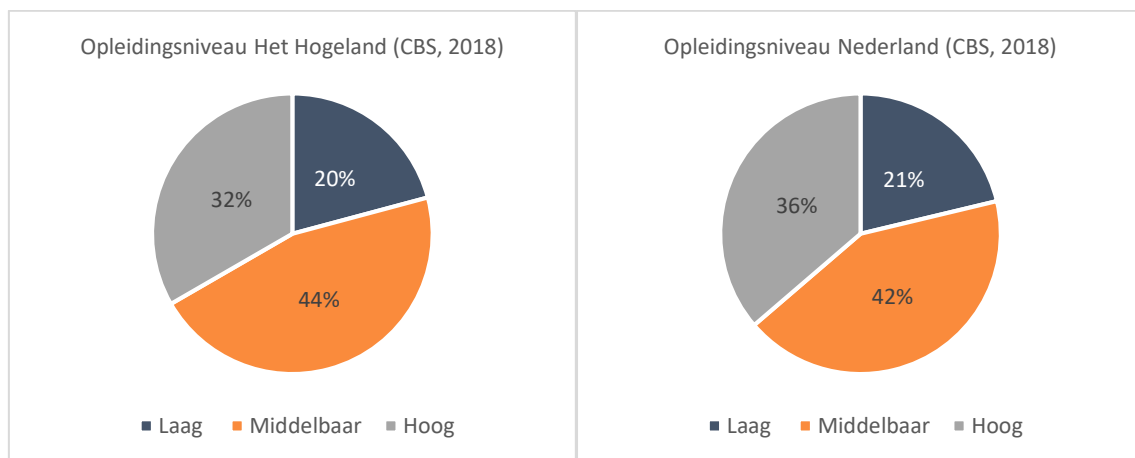
3.1 Kenmerken van de beroepsbevolking

Onder de potentiële beroepsbevolking worden alle mensen verstaan die, gekeken naar hun leeftijd, in aanmerking komen om te werken. In Nederland zijn dit alle inwoners tussen de 15 en 67 jaar. Gemeente Het Hogeland kende in 2017 een beroepsbevolking van ongeveer 25.000 personen.

Met de krimp van de bevolking is ook de potentiële beroepsbevolking in Het Hogeland de laatste jaren in omvang afgenomen. De verwachting is dat de beroepsbevolking de komende jaren verder krimpt, een beeld dat ook landelijk zichtbaar is. Echter, doordat Het Hogeland een relatief oude beroepsbevolking heeft is het de verwachting dat de gemeente ten opzichte van het landelijke en provinciale beeld eerder te maken krijgt met de krimp van de beroepsbevolking. Met het verhogen van de pensioengerechtigde leeftijd en een stijgende arbeidsparticipatie van bijvoorbeeld vrouwen, ouderen en allochtonen hoeft dat echter geen automatische krimp van de beroepsbevolking tot gevolg te hebben.

3.2 Opleidingsniveau

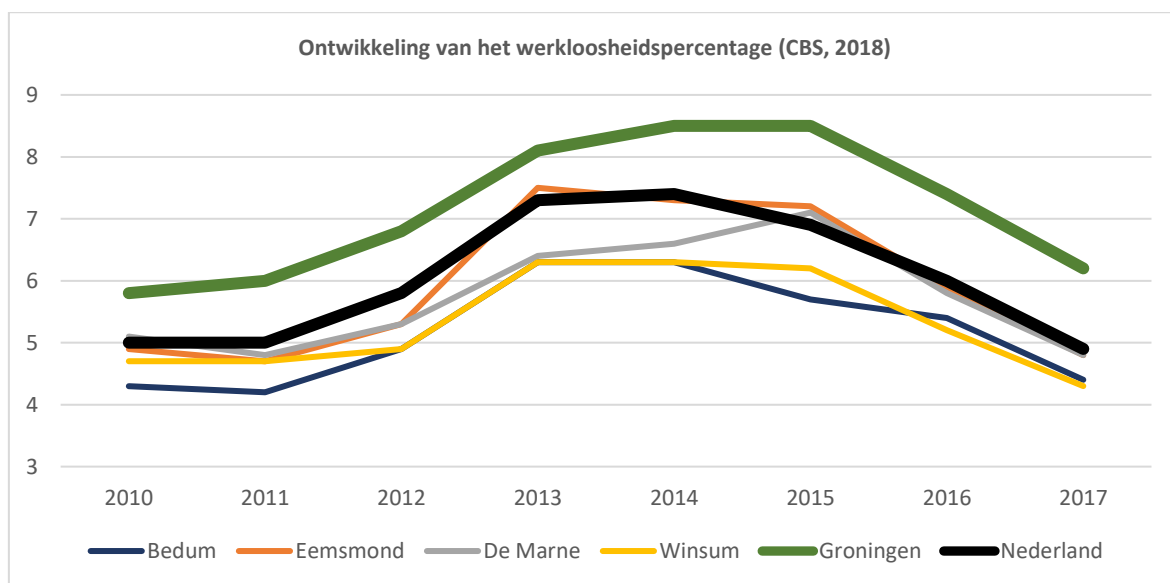
In figuur 5 wordt het opleidingsniveau van de huidige beroepsbevolking weergegeven. Het totaalbeeld van Het Hogeland wijkt licht af van het landelijke beeld. De beroepsbevolking van de gemeente Het Hogeland bevat iets meer middelbaar opgeleiden dan landelijk (44% vs 42% in Nederland). Wat verder opvalt is dat Het Hogeland (32%) minder hoog opgeleiden kent dan het landelijke beeld (36%). Ook in vergelijking met de provincie Groningen (35%) telt Het Hogeland minder hoog opgeleiden.

Figuur 5: Opleidingsniveaus

3.3 Werkloosheid

De huidige werkloosheidspercentages van de 4 gemeenten: Bedum 4,4%; Eemsum 4,8%; de Marne 4,8% en Winsum 4,3%, liggen onder het landelijke (4,9%) en provinciale gemiddelde (6,2%). In figuur 6 is de ontwikkeling van het werkloosheidspercentage sinds 2010 opgenomen. De ontwikkeling van de werkloosheidspercentages loopt nagenoeg gelijk met de landelijke ontwikkeling. Verder valt op dat het werkloosheidspercentage van de provincie Groningen structureel hoger ligt. Dit wordt met name veroorzaakt door de relatief grote studentenpopulatie in de stad Groningen en de lage arbeidsparticipatie in het oostelijke deel van de provincie.

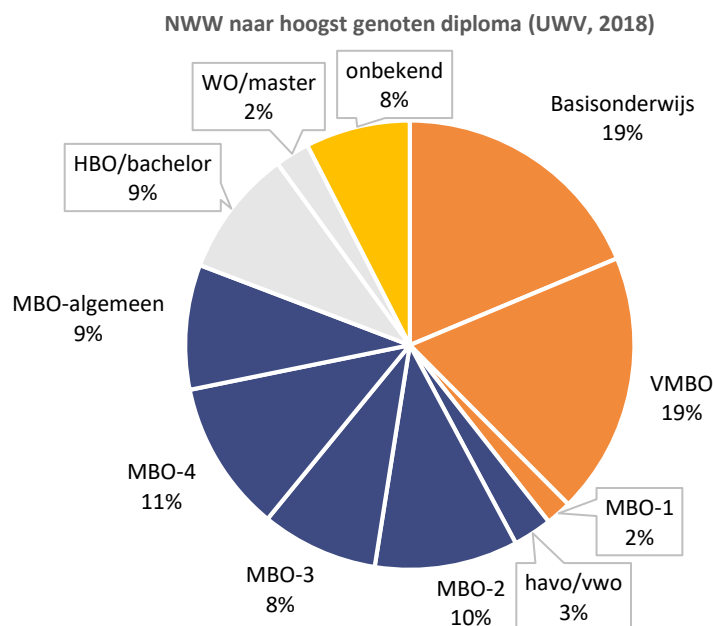
Figuur 6: Ontwikkeling werkloosheid

Mensen die geen werk hebben, maar dat wel zouden willen, worden niet-werkende werkzoekenden (NWW'ers) genoemd. In december 2017 zijn bij het UWV ongeveer 2.000 niet-werkende werkzoekenden in gemeente Het Hogeland bekend, 7,7% van de beroepsbevolking. Dit is lager dan gemiddeld in de provincie Groningen (9,0%), maar hoger dan gemiddeld in Nederland (6,8%).

In Het Hogeland zijn relatief veel jonge niet-werkende werkzoekenden: 10% is jonger dan 27 jaar, tegen 7% in de provincie en 5% landelijk. 42,5% is tussen de 27 en 50 jaar, en 47,5% is ouder dan 50 jaar. In 2017 is het aantal NWW'ers met ongeveer 20% gedaald. Deze daling blijft achter bij de provinciale en landelijke cijfers, respectievelijk -26% en -30%.

De startkwalificatie van de niet-werkende werkzoekende vormt een belangrijke indicator om in te kunnen schatten hoe snel een werkloze kan uitstromen naar werk. In figuur 7 is de verdeling van de niet-werkende werkzoekenden binnen Het Hogeland naar hoogst genoten opleidingen weergegeven.

Uit de gegevens van het UWV blijkt dat een groot deel van de NWW'ers (800 werkzoekenden, 40% van het totaal) niet over een startkwalificatie beschikt en ten hoogste de basisschool, vmbo, of een MBO-1 opleiding hebben afgerond. Jaarlijks verlaat landelijk 1,7% van de scholieren tussen 12 en 23 jaar het onderwijs zonder startkwalificatie. In gemeente Het Hogeland namen 4.500 jongeren deel aan een opleiding (2015-2016). Hiervan hebben 60 (1,3%) de school verlaten zonder startkwalificatie. Het percentage vroegtijdige schoolverlaters ligt daarmee onder zowel het landelijke als het provinciale (1,7%) gemiddelde.

Figuur 7: NWW naar hoogst genoten opleiding

Daarnaast telt Het Hogeland ook een groot aantal werkzoekenden met een MBO 1-3 opleiding (ongeveer 20%). Door toenemende digitalisering en automatisering is deze groep relatief kwetsbaar op de arbeidsmarkt. We zien nu al dat de banen voor deze groep onder druk staan en verwacht wordt dat deze tendens zich in de komende jaren verder doorzet.

Er zijn geen gegevens beschikbaar over de vraag naar arbeid in de nieuwe gemeente Het Hogeland. Wel publiceert het UWV periodiek de spanningsindicator voor de arbeidsmarktregio Groningen (provincie Groningen en Noord-Drenthe). Deze indicator geeft per beroepsgroep de spanning tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt weer.

Uit deze gegevens² blijkt dat in de provincie Groningen op dit moment de grootste krapte (spanningsindicator: zeer krap) aanwezig is in de volgende beroepsgroepen:

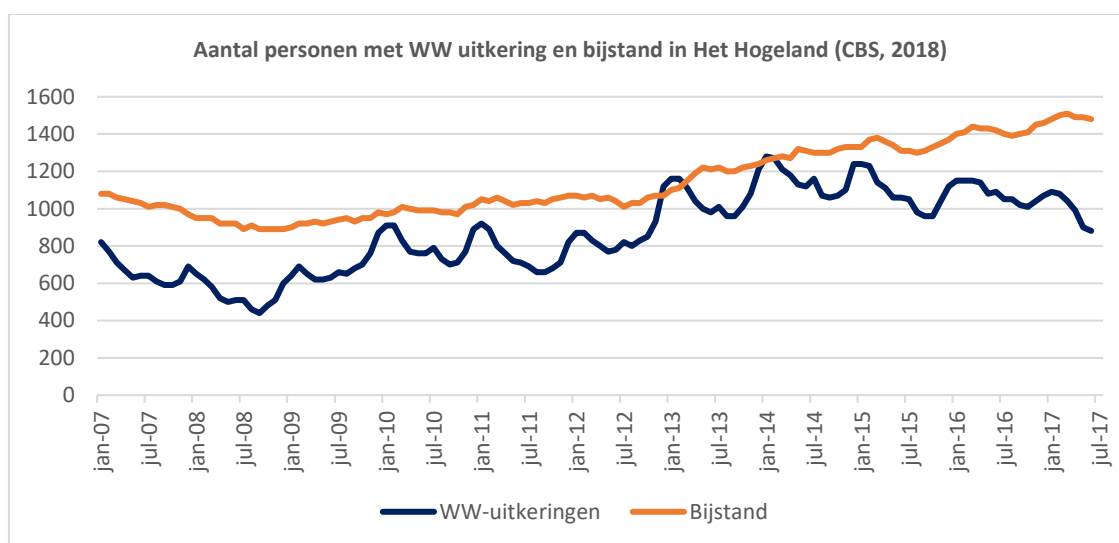
Assemblagemedewerkers	Vrachtwagenchauffeurs
Automonteurs	Ingenieurs (geen elektrotechniek)
Bouwarbeiders afbouw	Juristen
Databank- en netwerkspecialisten	Machinemonteurs
Elektriciens en elektronicamonteurs	Software- en applicatieontwikkelaars
Elektrotechnisch ingenieurs	Timmerlieden
Financieel specialisten en economen	Verpleegkundigen (mbo)
Gespecialiseerd verpleegkundigen	

² UWV, 2018, spanningsindicator arbeidsmarktregio Groningen Q1 2018

3.4 Uitkeringen: WW, Bijstand en Arbeidsongeschiktheid

In figuur 8 is de ontwikkeling van het aantal bijstand- en werkloosheidsuitkeringen weergegeven over de afgelopen 10 jaar. Per 1 juni 2017 telde Het Hogeland ongeveer 880 personen met een WW-uitkering, 40% van de personen met een WW-uitkering was op dat moment ouder dan 55 jaar en 14% was 35 jaar of jonger.

Sinds het uitbreken van de economische crisis (2009) is het aantal WW-uitkeringen opgelopen. Met het aantrekken van de economie is het aantal WW-uitkeringen in de afgelopen periode weer gedaald. Het aantal WW-uitkeringen ligt daarmee bijna weer op het niveau van 2007. Wat opvalt is dat het aantal WW-uitkeringen in de winterperiode structureel hoger ligt dan in de zomerperiode. Het verschil wordt verklaard vanuit het feit dat in de zomerperiode het aanbod seizoensgebonden werk, in met name de landbouw- en recreatiesector (relatief grote sectoren binnen Het Hogeland) groeit en de werkloosheid daardoor daalt.

Figuur 8: Aantal WW en bijstandsuitkeringen

Het aantal personen met bijstandsuitkering in de gemeente Het Hogeland is in de afgelopen 10 jaar met ongeveer 37% gestegen, tegen een lichte daling (1%) van het aantal inwoners. De stijging wordt mede veroorzaakt door de instroom van andere doelgroepen, zoals arbeidsgehandicapten en statushouders en ook de stijging van de pensioengerechtigde leeftijd speelt hierbij een rol.

De bijstand dichtheid per 1.000 inwoners van 18 jaar en ouder op 1 januari 2017 in Het Hogeland bedroeg 37,3. Het aantal bijstandontvangers ligt daarmee lager dan het provinciale gemiddelde van 55,5 per 1.000 inwoners en het landelijke gemiddelde van 41,9 per 1.000 inwoners. Van de 1.400 bijstandontvangers was 67% alleenstaand, 19% betroffen alleenstaande ouders en de overige 14% betrof (echt)paren.

Ongeveer 23% van de mensen die in 2017 bijstand heeft ontvangen, is in hetzelfde jaar nog uitgestroomd. De gemiddelde doorlooptijd van ongeveer 4 jaar is korter dan het landelijke en provinciale gemiddelde. Net als in Nederland stroomt ongeveer de helft van de bijstandontvangers door naar werk.

Naast de mensen die een WW- of bijstandsuitkering ontvangen, telde Het Hogeland op 1 januari 2017 ongeveer 2.400 mensen die een uitkering ontvingen i.v.m. arbeidsongeschiktheid. In de afgelopen 5 jaar is het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in de gemeente Het Hogeland met bijna 7% afgenomen. Over dezelfde periode daalde het aantal arbeidsongeschiktheidsuitkeringen in de Provincie Groningen met 4,7% en landelijk was sprake van een daling van 3,9%.

4. Economie

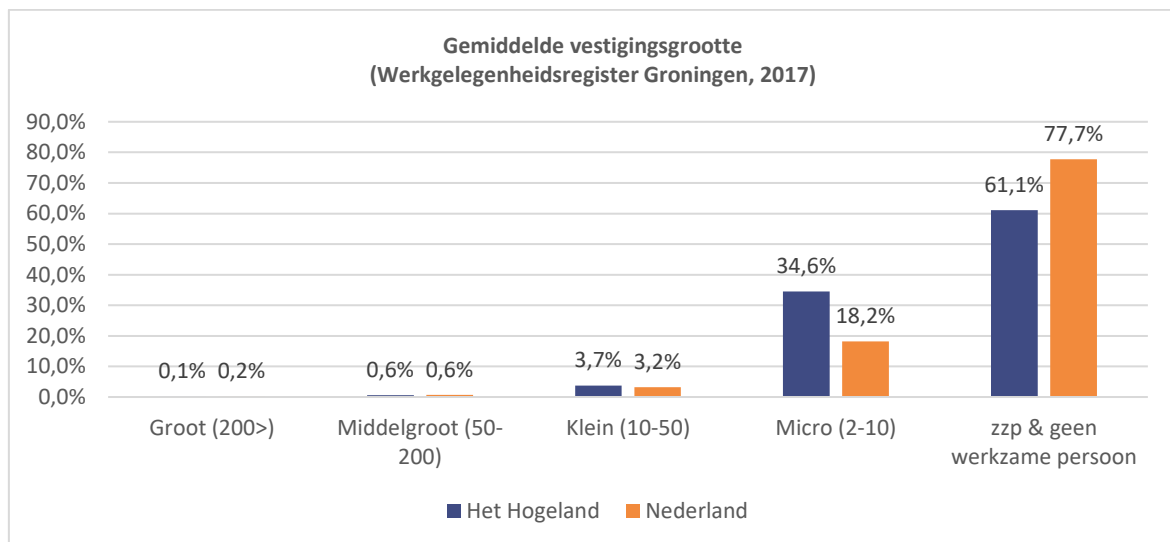
4.1 Bruto regionaal product

Verschillen in de economische omvang en prestaties tussen regio's worden doorgaans gemeten aan de hand van het Bruto Regionaal Product: de som van de toegevoegde waarde van alle economische activiteiten in een regio. Het Bruto Regionaal Product (excl. delfstofwinning) van de provincie Groningen per inwoner bedraagt EUR 32.700 en ligt daarmee onder het landelijke gemiddelde, maar boven het gemiddelde van de andere noordelijke provincies (Friesland en Drenthe). Het relatief lage Bruto Regionaal Product ten opzichte van het landelijke gemiddelde komt voort uit verschillende factoren. Zo is het aantal banen in de commerciële dienstverlening in Groningen klein en zijn de bevolkingsvolgende sectoren (met een relatief beperkte waarde toevoeging) relatief groot qua omvang.

4.2 Vestigingen en banen

In gemeente Het Hogeland zijn ongeveer 4.000 bedrijven en instellingen gevestigd, 9% van het totaal aantal vestigingen en instellingen in de provincie Groningen. De 4.000 bedrijven in Het Hogeland zijn samen goed voor 15.500 banen, 5,7% van het totaal aantal banen in Groningen.

In figuur 9 is gemiddelde vestigingsgrootte van alle bedrijven en instellingen in Het Hogeland en Nederland weergegeven. Hierin valt op dat Het Hogeland in vergelijking tot het Nederlandse gemiddelde, veel micro-bedrijven telt. Als gevolg hiervan is het aandeel zelfstandigen in het totale aantal vestigingen lager dan het landelijke gemiddelde. Echter, ligt het aandeel zelfstandigen ten opzichte van het totale aandeel banen met 19% relatief hoog (landelijke: 16%). Daarmee kan gesteld worden dat er relatief veel zelfstandigen binnen het Hogeland actief zijn.

Figuur 9: vestigingsgrootte

Micro bedrijven - Cottage industries³

Juist de micro-bedrijven en zelfstandigen kunnen in de leefbaarheid van Het Hogeland een belangrijke rol spelen. Door economische en demografische ontwikkelingen verdwijnen bedrijven en voorzieningen uit plattelandsgemeenten. Het fenomeen dat voorzieningen verdwijnen is niet nieuw. Al sinds de jaren '60

³ E&E advies, 2012, Cottage industries: grensverleggend ondernemen voor een vitaal en leefbaar platteland

hebben dorpen te kampen met het verdwijnen van voorzieningen. We weten dat dit geen doodsteek hoeft te zijn voor de leefbaarheid van de betreffende dorpen. Ook met minder voorzieningen kan nog een bruisend verenigingsleven en actieve gemeenschap in dorpen bestaan. Cruciaal hiervoor is echter wel dat er ondernemende mensen in de dorpen wonen, aangezien het lokale bedrijfsleven een belangrijke rol speelt in allerlei activiteiten die de leefbaarheid versterken.

Op bovenstaande ontwikkelingen wordt ingespeeld door het type kleinschalige bedrijvigheid dat ook wel 'Cottage Industries' wordt genoemd. Cottage Industries⁴ zijn kleinschalige bedrijven in perifere gebieden, die zijn ingeplugd in grensoverschrijdende netwerken. Doordat de Cottage Industries inspelen op en/of een gevolg zijn van de beschreven ontwikkelingen en hun voornaamste afzetmarkt bovenregionaal hebben, kunnen de bedrijven worden getypeerd als 'krimpresistent'. Een interessante categorie om beleidsmatig op in te spelen.

Het aantal werkzame personen bij Cottage Industries ligt laag. Uit onderzoek blijkt bijvoorbeeld dat in De Marne gemiddeld 1,6 personen per Cottage Industrie werken. Echter, in de totale werkgelegenheid vertaalt het zich in een aanzienlijke omvang (8%). Uit het onderzoek blijkt tevens dat de creatieve sector -media en entertainment, kunst en creatieve zakelijke dienstverlening- voornamelijk sterk vertegenwoordigd is.

Cottage Industry ondernemers kunnen met hun ondernemende mentaliteit, actieve bijdrage aan het dorpsleven, ervaringen en contacten ver buiten de eigen regio een nieuw elan aan de krimpregio geven en helpen de sociale cohesie te versterken. Hiermee dragen zij bij aan een verbetering van het woon- en vestigingsklimaat in de krimpregio. Naast de economische waarde hebben Cottage Industries ook een grote sociale waarde voor de lokale gemeenschap. Twee derde van de ondernemers is namelijk actief in het lokale verenigingsleven of bij de organisatie van activiteiten. Dit maakt hen van groot belang voor de leefbaarheid in de dorpen en daarmee het vestigingsklimaat van de gemeente.

Snelgroeiende bedrijven & exporterende bedrijven

Het grote aantal micro-bedrijven en zelfstandigen heeft ook gevolgen voor het relatieve aantal snelgroeiende bedrijven en exporterende vestigingen in Het Hogeland. Dit omdat kleine bedrijven over het algemeen minder op groei zijn gefocust en veelal vooral gericht zijn op de thuismarkt. Het aantal exporterende vestigingen in Het Hogeland ligt met ongeveer 3,3% van de vestigingen lager dan het landelijk gemiddelde van 5,5%⁵. Ook telt Het Hogeland minder vestigingen van snelgroeiende bedrijven in vergelijking met provinciale en landelijke gemiddelde.

Onderzoek toont aan dat internationaal actieve ondernemingen sneller groeien qua werkgelegenheid dan ondernemingen die alleen in hun eigen regio actief zijn. De geboden arbeidsplaatsen hebben daarbij een hogere arbeidsproductiviteit, bieden een constantere werkgelegenheid en voegen per arbeidsplaats meer waarde toe. De export biedt kansen voor bedrijven om extra omzet en nieuwe ideeën naar de regio te halen.

⁴ De term Cottage Industries is voor het onderzoek van E&E advies geoperationaliseerd als bedrijven die minder dan 10 werknemers hebben, gelegen zijn in kernen met minder dan 5.000 inwoners en het buitengebied, meer dan 50% van hun omzet van buiten de regio (gemeente en aangrenzende gemeenten) halen.

⁵ CBS, 2016, Exporterende vestigingen naar gemeente

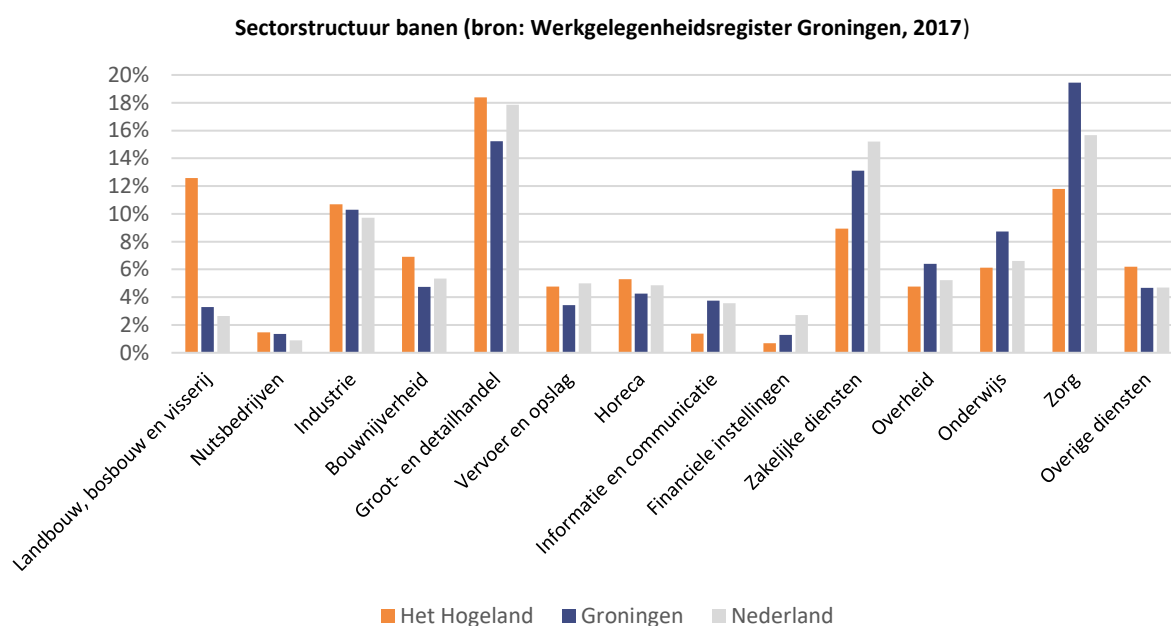
4.2 Sectorstructuur

In figuur 10 is de sectorstructuur van Het Hogeland afgezet tegen de sectorstructuur van de Provincie Groningen en Nederland. De sectorstructuur is uitgedrukt in het aantal banen per sector. Binnen Het Hogeland werken de meeste mensen in de sectoren: Groot- en detailhandel (18%), Landbouw (13%), Zorg (12%) en de Industrie (11%).

Een kanttekening die gemaakt dient te worden bij de sectorstructuur van Het Hogeland is dat in 2011 een thuiszorgorganisatie is overgenomen door een landelijke partij. Ongeveer 1.400 banen zijn toegerekend aan een gemeente buiten Het Hogeland waar de landelijke partij is gevestigd. Voorheen maakten deze banen onderdeel uit van de gemeente Bedum. De betreffende banen maken ondanks de overname (grotendeels) nog steeds deel uit van de werkgelegenheid in Het Hogeland. Gecorrigeerd voor deze administratieve 'onjuistheid' is de zorgsector de grootste werkgever van Het Hogeland.

Afgezet tegen het landelijke en provinciale beeld valt verder met name de forse oververtegenwoordiging van de landbouwsector op. Ook in de sectoren: bouw, groot- en detailhandel, Horeca, nutsbedrijven en de overige diensten, is een (lichte) oververtegenwoordiging waarneembaar. Ten opzichte van het provinciale beeld valt ook de oververtegenwoordiging van het aantal banen in de vervoer en opslag op.

Het Hogeland heeft relatief weinig banen in de quataire sector. Dit wordt verklaard door het feit dat er geen hogescholen en bijvoorbeeld ziekenhuizen in de gemeente zijn gevestigd. Ook de grotere overheidsinstanties liggen buiten de gemeentegrenzen en zijn met name in de stad Groningen gevestigd. Wat verder opvalt is dat Het Hogeland weinig banen telt in de zakelijke dienstverlening en informatie en communicatiesector. Met name de ondervertegenwoordiging van de informatie en communicatiesector vormt daarbij een punt van aandacht. Activiteiten en innovaties binnen deze sector worden in toenemende mate van belang voor een groot aantal andere sectoren.

Figuur 10: sectorstructuur

4.3 Kernsectoren

Hieronder wordt nader ingegaan op de specifieke kenmerken en ontwikkelingen van een aantal sectoren. Deze kernsectoren zijn geselecteerd op basis van de huidige werkgelegenheidsfunctie binnen Het Hogeland en/of de relatieve omvang van de sector in vergelijking tot de provinciale en landelijke gemiddelden.

Landbouw & Visserij

De landbouwsector is oudsher een van de sterkst aanwezige sectoren binnen Het Hogeland en vormt een belangrijke economische pijler voor de regio. Het gebied staat o.a. bekend om de ruimte (i.c.m. schaalvergroting), het gunstige klimaat dat zorgt voor een lage virusdruk en de hoge kwaliteit van de (klei)gronden. De landbouwsector telt 710 vestigingen die samen goed zijn voor 1.860 banen, 13% van het totaal aantal banen binnen de gemeente. De landbouwsector binnen Het Hogeland bestaat voornamelijk uit akkerbouwers en melkveehouders, samen goed voor 80% van alle banen.

De akkerbouw richt zich met name op de teelt pootaardappelen, granen en suikerbieten. Naast deze traditionelere gewassen vormt brouwerst inmiddels het vierde gewas. De opbrengst van het land wordt in de Eemshaven verwerkt voor de mout als grondstof voor de bierproductie. Nabij Zandeweer is daarnaast een glastuinbouwcomplex gevestigd. Middels substraatteelt worden hier groenten, sierplanten, en tuinbouwzaden geproduceerd. In Het Hogeland zijn ongeveer 220 melkveehouderijen gevestigd, die samen goed zijn voor bijna 590 banen. In de afgelopen 5 jaar zijn er een tiental melkveehouderijen in Het Hogeland verdwenen. Desondanks steeg het aantal arbeidsplaatsen met 10% (55 banen).

In de afgelopen 5 jaar is het aantal vestigingen binnen de totale landbouwsector afgenomen met 4%, het aantal banen nam over dezelfde periode af met 1%. Over dezelfde periode nam op landelijke niveau het aantal banen binnen de landbouwsector af met ongeveer 6%.

De visserijsector binnen de gemeente Het Hogeland telt directe 75 banen. De visserijsector bestaat voor het overgrote deel (ongeveer 80%) uit banen in 'Zee- en kustvisserij'. In de periode 2011-2016 is de totale werkgelegenheid binnen de sector stabiel gebleven.

De visserij en aanverwante activiteiten in het Noorden concentreren zich rond de visserijhavens van Lauwersoog/-Zoutkamp, Harlingen, Den Oever/Wieringen en Den Helder. In de haven van Lauwersoog liggen wekelijks 125 tot 150 vissersschepen en de plaatselijke visafslag is de grootste in Noordwest-Europa voor garnalen. Een van de belangrijkste verwerkende garnalen bedrijven (Heiploeg) bevindt zich in Zoutkamp en draagt daar voor een belangrijk deel bij aan de werkgelegenheid. In 2016 is op Lauwersoog Telson gevestigd, waar garnalen machinaal gepeld worden. Men zet in op het mechanisch kunnen verwerken van een derde van het totale Europese aanbod van garnalen. Naast de 75 directe banen, is de visserijsector daarmee goed voor een groot aantal indirecte banen in de regio.

De garnalensector is qua werkgelegenheid in het Waddengebied de belangrijkste visserijsector. In de periode 2012-2014 was gemiddeld ongeveer een kwart van de totale aanvoer van garnalen en landelijke omzet toe te schrijven aan de garnalenvisserij op de Waddenzee. De werkgelegenheid voor bemanning aan boord van de Waddenzee garnalenvloot wordt tijdens deze periode geschat op 93-113 fte. De afslagen rond de Waddenzee (Harlingen, Den Oever, Zoutkamp en Lauwersoog) waren in 2014 verantwoordelijk voor meer dan 80% van de totale aanvoer van Noordzeegarnalen door de Nederlandse visserij. Het Hogeland heeft met de havens in Lauwersoog en Zoutkamp een belangrijke strategische positie in handen.

Industrie

De industriesector in gemeente Het Hogeland telt 168 vestigingen, samen goed voor 1.660 banen. De industriesector is daarmee goed voor 11% van het totaal aantal banen in de gemeente. De sector is licht oververtegenwoordigd, wanneer we kijken naar de omvang van de industriesector in de provincie Groningen en Nederland (beide 10%). Een belangrijke kanttekening die hierbij moet worden gemaakt is dat een groot gedeelte van de banen in de industriesector (30%), banen in de sociale werkvoorziening betreffen. Het aantal vestigingen binnen de industriesector is in de afgelopen 5 jaar gedaald met 16%, het aantal banen daalde met 1%. In dezelfde periode daalde het aantal banen binnen de industriesector in Nederland met 4%.

Voor het in beeld brengen van de industriële bedrijvigheid in Het Hogeland kan er onderscheid gemaakt worden in haven gebonden- en niet haven gebonden industrie. Daarnaast kan ook worden ingezoomd op bedrijven die dienstverlenend zijn aan de industriesector.

De niet haven gebonden industrie in Het Hogeland heeft een sterke relatie met de grondstoffen die in de regio vrijkomen. Vanwege het sterk agrarische karakter en ook de aanwezigheid van visserij en garnalenvangst zijn deze bedrijven toe te rekenen tot de voedselverwerkende industrie. Voorbeelden hiervan zijn Heiploeg (Zoutkamp; Garnalen), Rixona (Warffum, aardappelproducten), Friesland Campina (Bedum, melkproducten waaronder melkpoeder), Waddenmolen (Uithuizermeeden, meel en bloemproducten). De voedselverwerkende industrie is daarbij goed voor ongeveer 25% van het totaal aantal banen in de industriesector.

De Eemshaven en de haven van Lauwersoog hebben een belangrijke functie voor de vestiging van industriële bedrijven, veelal vanwege de logistieke functie (bulkstromen), en met een zwaardere milieucategorie dan op lokale bedrijventerreinen. De aanwezigheid van deze bedrijven is veelal gerelateerd aan de regionale beschikbaarheid van grondstoffen.

Deze bedrijven zijn in hoge mate gemechaniseerd en geautomatiseerd en daardoor relatief kapitaalintensief en arbeidsextensief. De bedrijven verwerken veelal een primaire stroom en zijn daarmee niet direct gericht op het bedienen van de consumentenmarkt. Voorbeelden zijn de verwerking van zand, grond, brouwergerst en cement. Voor deze bedrijven zijn schaalvoordelen vanuit productieoogpunt belangrijk. De aanwezigheid in een haven zorgt voor relatief lagere transportkosten (per eenheid product) en schaalgrootte (industriële omvang) en uitbreidingsmogelijkheden. Naast deze bedrijven zijn er industriële bedrijven te Uithuizermeeden (machinefabriek Elzinga en Betonfabriek Steenhuis).

Belangrijk voor het functioneren van industriële bedrijven is de aanwezigheid van industriële dienstverleners. Daarbij valt te denken aan MKB-bedrijven met een sterk technische- of faciliterende achtergrond. Voorbeelden daarvan zijn hydrauliek- en machineonderhoud maar ook industriële schoonmaak en gespecialiseerde diensten als tijdelijke huisvesting. Hoewel dit MKB-bedrijven zijn zorgen zij wel voor een relatief grote werkgelegenheid. Zo zijn de bedrijven actief in de reparatie en installatie van machines en apparaten goed voor bijna 10% van alle banen binnen de industriesector in Het Hogeland.

Energie

In de regio wordt van oudsher veel energie geproduceerd. Met name de vondst van aardgas in 1959 heeft hierin een belangrijke rol gespeeld, maar ook de Eemscentrale speelt een belangrijke rol in de Nederlandse elektriciteitsvoorziening. Door de bevingen is de maatschappelijke licence to produce voor de gassector

flink onder druk onder te staan en wordt de omvang van de gaswinning teruggeschoefd. Andere maatschappelijke discussies over ongewenste uitstoot van kolencentrales zet ook deze vorm van fossiele energieproductie onder druk. Wanneer de activiteiten afnemen, reduceert hiermee op termijn ook het aantal regionale banen, zowel direct als indirect. De gassector is arbeidsextensief, dus het aantal banen zal mogelijk beperkt zijn.

Het Hogeland heeft ongeveer 380 banen in de fossiele energiesector, 2,5% van het totaal aantal banen in de gemeente. Relatief gezien is dit minder dan gemiddeld in de provincie Groningen (3,2%) en Nederland (3,1%).

	Het Hogeland	Groningen	Nederland
Fossiele energie	2,5%	3,2%	3,1%
Duurzame energie	1,0%	1,4%	1,3%

Figuur 11: aandeel banen in fossiele energie en duurzame energiesector (E&E advies, 2018)

Naast fossiele energie wordt in de gemeente ook grootschalig hernieuwbare energie geproduceerd. Het betreft hoofdzakelijk hernieuwbare energie uit biomassa en wind. Daarnaast komt een groot aantal kabels en leidingen van elektriciteit en groen gas aan in de Eemshaven en vertakt zich naar de rest van Nederland. Het Hogeland heeft ongeveer 160 banen in de duurzame energiesector, 1% van het totaal aantal banen in de gemeente, tegen respectievelijk 1,4% en 1,3% voor de provincie Groningen en Nederland. De ontwikkeling van de werkgelegenheid in zowel de fossiele energiesector als de duurzame energiesector binnen Het Hogeland is de afgelopen jaren stabiel gebleven.

Energie in de Eemshaven

Hoewel de Eemshaven begin jaren '70 is opgeleverd als een olie- en chemiehaven is begin 2005 de verandering ingezet naar belangrijke energie hub in Nederland en Europa. De Eemshaven heeft een belangrijke functie voor het opwekken van energie. Naast de opwekking van elektriciteit is het ook een belangrijke hub voor de aanlanding van elektriciteit vanaf Denemarken, Noorwegen en ook vanuit windparken op zee. Ook heeft de Eemshaven een belangrijke functie gekregen in de bouw van windparken op zee. Deze functies worden hieronder uiteengezet.

i. Energieopwekking in Eemshaven:

In de Eemshaven staat een enorm potentieel aan opwekking van elektriciteit. In de onderstaande tabel wordt dit potentieel weergegeven.

Opwekking:	Brandstof en vermogen (piek)
Engie (v.h. GDF Suez)	Aardgas, 1.700 MW
Nuon Vattenval	Aardgas, 1.300 MW
RWE Generation	Biomassa, Steenkolen, 1.600 MW
Cobra kabel vanuit Denemarken	Windenergie, 700 MW
Norned kabel vanuit Noorwegen	Waterkrachtenergie, 700 MW
Aanlanding Gemini windpark op zee	Windenergie, 600 MW
Windpark Eemshaven	Windenergie, 285,5 MW
Windparken nabij Eemshaven	Windenergie, 214 MW
<i>Totaal:</i>	<i>7.099,5 MW</i>

ii. Energiedoorvoer via Eemshaven

De Eemshaven heeft een belangrijke functie in het ontvangen en doorvoeren van duurzaam opgewekte elektriciteit vanuit onder meer Denemarken, Noorwegen en windparken vanaf zee (Gemini windpark).

Daarvoor zijn in de Eemshaven aanlanding stations gebouwd die de gelijkstroom weer omzetten naar wisselstroom zodat deze op het Nederlandse elektriciteit netwerk aangesloten kan worden. Om alle opgewekte elektriciteit te kunnen transporteren wordt er een extra 380 kV transportleiding aangelegd tussen Eemshaven en Viervelaten (ten westen van Groningen).

iii. Windparken in (en nabij) de Eemshaven:

De Eemshaven is al jarenlang locatie voor windturbines. In eerste instantie stonden er windturbines langs de zeedijk. Rond 2005 zijn er ook windturbines langs wegen in de Eemshaven geplaatst en in de polders ten westen van de Eemshaven. In totaal staat er voor bijna 285,8 MW aan windturbines opgesteld in de Eemshaven. In de polders rondom de Eemshaven staat nog 214 MW opgesteld.

Deze hoeveelheid MW's worden de komende jaren verder uitgebreid door het plaatsen van extra turbines, maar ook door vervanging van bestaande turbines voor nieuwere exemplaren met meer vermogen. De Eemshaven vult daarmee het belangrijkste deel in van de Groningse doelstelling van 855MW wind op land on 2020.

iv. Windenergie op zee.

De Eemshaven heeft de afgelopen 10 jaar een naam opgebouwd als offshore haven voor windparken op zee. Door de gunstige ligging (afstand tot parken) en beschikbare faciliteiten (ruimte achter de kade voor assemblage) maken offshorebedrijven gebruik van de Eemshaven voor het bouwen van de windparken. Groningen Seaports NV heeft daarop rond 2008 geanticipeerd door de aanleg van de Beatrixhaven met openbare kadevoorzieningen voor zware onderdelen van windturbines.

Ook heeft Groningen Seaports NV het initiatief genomen tot het ontwikkelen van een openbare helihaven. Vanuit deze helihaven worden de windparken aangevlogen voor bouw en onderhoud.

De haven van Lauwersoog krijgt ook een functie in het bedienen van de offshorebedrijven. Zo wordt er de komende jaren vanuit de haven van Lauwersoog gevaren op windparken met personeel. Ook worden er personeelsleden te Lauwersoog ondergebracht.

Toerisme en Recreatie

Recreatie en toerisme zijn belangrijke economische pijlers voor de gemeente Het Hogeland. De sector telt ongeveer 280 vestigingen die goed zijn voor 1.130 banen. De recreatief-toeristische sector komt qua aandeel banen overeen met de provincie Groningen en Nederland. Ongeveer 7% van het aantal banen bevindt zich in deze sector. Net als in Groningen en Nederland nam het aantal vestigingen in de afgelopen periode, mede als gevolg van economische crisis, af. In Het Hogeland vond met name een daling plaats van het aantal (hotel)restaurants. De werkgelegenheid bij de restaurants nam hierdoor af met 45% in de afgelopen periode van 5 jaar. Ook de cafés in Het Hogeland hadden het moeilijk, het aantal cafés nam af met 25%. Groei in de werkgelegenheid vond met name plaats bij de kampeerterreinen (+46%) en lunchrooms/cafetaria's (+31%). Per saldo bleef de werkgelegenheid hierdoor stabiel.

De toerisme en recreatiesector binnen Het Hogeland wordt gekenmerkt door het relatief grote aantal (kleine) lokale spelers, die verspreid zijn gevestigd door de regio. Kleine ondernemingen hebben in de regel meer moeite met het vernieuwen van producten en diensten. Voor een deel komt dit doordat dit type ondernemingen minder toegang hebben tot de noodzakelijke middelen (kennis, financiering, netwerk) om innovaties te realiseren, die binnen grotere ondernemingen wel voorhanden zijn.

De sector recreatie en toerisme is niet alleen van economisch belang voor de regio. De sector vervult ook een belangrijke rol ten aanzien van de leefbaarheid (en het voorzieningenniveau) binnen Het Hogeland. Het aantal bezoekers van buiten de gemeente biedt kansen om voorzieningen te behouden en te versterken die

ook voor de 'eigen' inwoners van belang zijn. Tegelijkertijd vormen de toeristen een belangrijke potentiële afzetmarkt voor de bedrijven en instellingen binnen de gemeente.

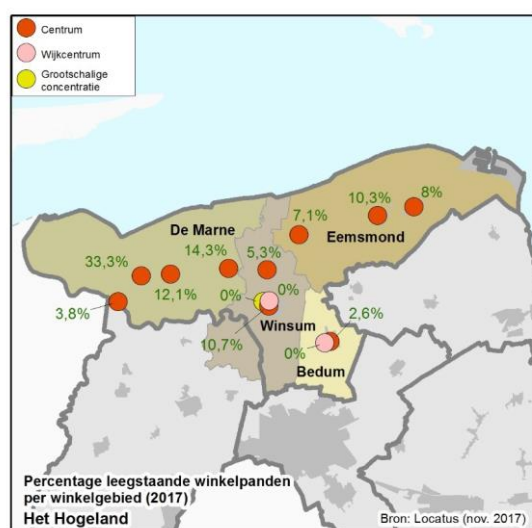
Detailhandel

De detailhandel binnen Het Hogeland telt 370 vestigingen die samen goed zijn voor 1.760 banen. De detailhandel is daarmee goed voor ruim 11% van het totaal aantal banen in Het Hogeland. In de afgelopen 5 jaar is het aantal vestigingen teruggelopen met 9%, waardoor het aantal banen terugliep met 1%.

Binnen de detailhandel vinden verschuivingen in de werkgelegenheid plaats. Bij de supermarkten, goed voor 45% van de totale werkgelegenheid binnen de sector, is het aantal banen in de afgelopen 5 jaar met 9% gestegen. Het reguliere winkelaanbod heeft het juist lastiger. Bij de winkels in overige huishoudelijke artikelen ging in de afgelopen periode bijna een derde van het totaal aan banen verloren, de winkels in de categorie overige artikelen kende een daling van 19%. Een trend die ook landelijk zichtbaar is de opkomst van webwinkels. De werkgelegenheid bij de webwinkels groeide in de afgelopen 5 jaar met 72% naar ruim 150 banen.

De regio Hogeland (Bedum, De Marne, Eemsmond en Winsum) heeft de meeste winkelgebieden van de provincie. Het Hogeland telt vier winkelcentra: Uithuizen, Bedum, Winsum en Leens. In minder mate kan ook Zoutkamp als winkelcentra worden beschouwd. De winkelcentra in Bedum, Winsum en Leens zijn bovenlokaal verzorgend. Alleen het centrum van Uithuizen vervult een beperkt regionale functie en heeft in deze regio dan ook veruit het meeste aantal meters detailhandel. In de regio is slechts één locatie waar grootschalige concentratie geclusterd is, dit is het Aanleg in Winsum. In de winkelcentra van Winsum, Uithuizen en Bedum zijn centrumontwikkelingen gaande. Waarbij wordt ingezet op de verschuiving van kwantiteit naar kwaliteit.

De leegstandpercentages in de regio zijn wisselend (zie figuur 11). In de wijkcentra van Winsum en Bedum en op het Aanleg was in november 2017 geen leegstand. De centra van Uithuizen, Winsum, Leens, Eenrum en Ulrum hadden allemaal een leegstandspercentage van boven de 10%, Ulrum zelfs 33%. Door het kleine aanbod van detailhandel in Ulrum moet hierbij wel de kanttekening worden gemaakt dat het slechts gaat om een aantal panden. In Ulrum is ook het aantal meters detailhandel relatief het meest gekrompen.

Figuur 12: Leegstaande winkelpanden (Locatus, 2017)

Wat verder opvalt in de ontwikkeling van de leegstandpercentages is dat waar gemiddeld genomen in de provincie de leegstand sinds 2015 weer afneemt, in de meeste gemeenten van Het Hogeland juist een toename van de leegstand waar te nemen is sinds dat jaar. Alleen Bedum wijkt af van deze regionale trend.

Vervoer en opslag

De logistieksector van gemeente Het Hogeland telt 350 banen. Meer dan de helft van de logistieksector bestaat uit banen in 'Goederenvervoer over de weg'. De sector is in de laatste 5 jaar flink gekrompen, met maar liefst 34%. Echter, de krimp komt met name door het vertrek van de Nationale Post uit de gemeente in 2011. De logistieke bedrijvigheid is hoofdzakelijk gekoppeld aan de havens die nog ruimte bieden voor verdere ontwikkeling en de (seizoensgebonden) landbouwsector. Aantrekkende bewegingen voor verdere ontwikkeling zijn het vervoer van containers die per vrachtwagen worden aangeleverd vanuit Noord-Duitsland en de transportbewegingen vanuit de aantrekkende sector voor de bouw en het onderhoud van windturbines op land en zee.

Bouw

De bouwsector in Het Hogeland telt 438 vestigingen, die samen goed zijn voor 1.070 banen. Het grootste gedeelte van de bouwsector (41%) in Het Hogeland bestaat uit algemene burgerlijke en utiliteitsbouw. De bouwsector bestaat daarnaast voornamelijk uit bouwinstallatie bedrijven en bedrijven die zich bezighouden met de afwerking van de gebouwen, hierin zijn ook relatief veel zzp-ers actief.

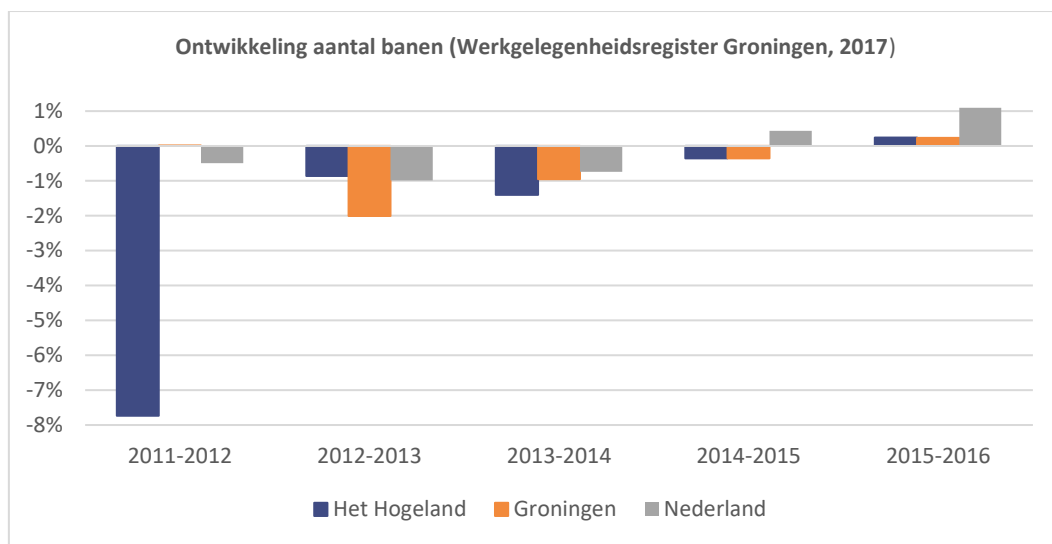
Het aantal banen binnen bouwsector is in de afgelopen 5 jaar gegroeid met 1%. Over dezelfde periode daalde de werkgelegenheid in de bouwsector op landelijk niveau met 12% en in de provincie Groningen met 13%. De positieve ontwikkeling van de bouwsector in Het Hogeland in vergelijking tot het landelijke en provinciale gemiddelde is een mogelijk neveneffect van de aardbevingsproblematiek in de regio. Vanuit deze aardbevingsproblematiek komt een grote versterkings- en herstelopgave voor de gebouwen in de regio, wat mogelijk leidt tot extra vraag en daarmee werkgelegenheid voor de bouwbedrijven binnen de regio.

Zorg

De zorgsector in Het Hogeland telde in 2016 1830 banen en 240 vestigingen. Door de administratieve onjuistheid in de gegevens, veroorzaakt door de overname van de thuiszorgorganisatie in 2011 (zie hierboven), ligt het werkelijke aantal banen in de zorgsector hoger. Wanneer we de ongeveer 1.400 banen zouden toerekenen aan de huidige zorgsector, dan zou de zorgsector ongeveer goed zijn voor ongeveer 20% van alle werkgelegenheid binnen Het Hogeland en daarmee de grootste sector vormen. In de gemeente Het Hogeland zijn geen ziekenhuizen gevestigd. Naast de thuiszorg vormen de verzorgingstehuizen en maatschappelijke opvangorganisaties de grootste werkgevers binnen de sector. De effecten van de bovengenoemde overname buiten beschouwing latend, is de werkgelegenheid in de periode 2012-2016 met bijna 5% toegenomen. De sector groeit daarmee harder dan het nationale gemiddelde (-2,8%).

4.4 Economische ontwikkeling

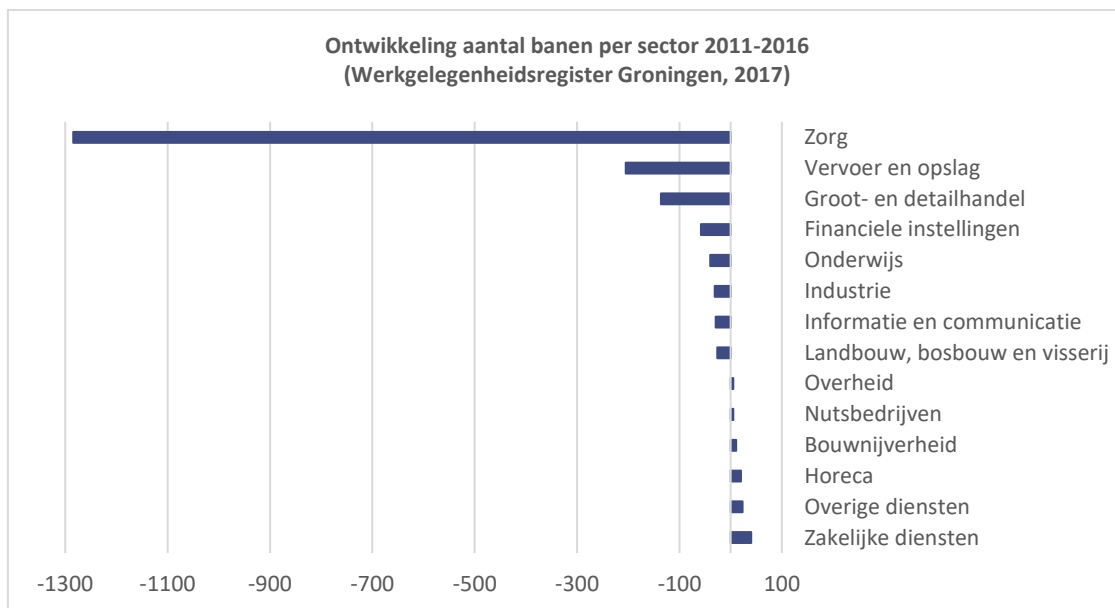
Tussen 2011 en 2016 zijn er in Het Hogeland ongeveer 1.700 banen verloren gegaan, een daling van 10%. Over dezelfde periode is het aantal banen in zowel de provincie Groningen (-3%) als in Nederland (-1%) eveneens afgenomen. Het forse verschil tussen Het Hogeland en het provinciale en landelijke gemiddelde komt met name voort uit het feit dat het aantal banen tussen 2011-2012 met 8% is afgenomen. Genoemde daling betreft echter een administratieve verandering door eerdergenoemde overname van een thuiszorgorganisatie. Gecorrigeerd voor deze administratieve correctie, valt de daling van de werkgelegenheid in Het Hogeland (-1,8%) tussen het landelijke en provinciale gemiddelde.

Figuur 13: Ontwikkeling werkgelegenheid

De ontwikkelingen van het aantal banen per sector in de gemeente Het Hogeland is weergegeven in figuur 14. Zoals hierboven aangegeven gingen de meeste banen verloren in de zorgsector door toedoen van een administratieve aanpassing naar aanleiding van een overname van een zorginstelling. Binnen de sectoren 'vervoer en opslag' (-22%) en de 'groot- en detailhandel' (-5%) was eveneens sprake van een behoorlijke daling in het aantal banen. Waarbij de daling van het aantal banen binnen de 'vervoer en opslag' met name terug te herleiden valt naar het vertrek van de Nationale Post. Wat verder opvalt is een forse daling van het aantal banen binnen de financiële sector. In een tijdsbestek van 5 jaar verdween hier 35% van het totaal aan banen. De financiële sector heeft de afgelopen jaren te maken gekregen met forse reorganisaties die gepaard gingen met een banenverlies bij met name de regionale vestigingen.

Stijging van het aantal banen is met name waarneembaar in de sectoren zakelijke dienstverlening en de overige diensten. De stijging van de zakelijke dienstverlening betreffen met name zelfstandigen.

Figuur 14: Ontwikkeling aantal banen per sector

4.5 Woon en werkverkeer⁶

Van de werkzame beroepsbevolking woonachtig in Het Hogeland werkt ongeveer 30% binnen de eigen gemeentegrenzen. Ongeveer 14.500 inwoners (70%) van Het Hogeland werken bij bedrijven of instellingen die zijn gevestigd buiten de gemeentegrenzen. Ver weg het merendeel van deze groep (7.600 inwoners; 37%) is werkzaam in de gemeente Groningen, 15% werkt bij de overige gemeenten in de provincie Groningen. Ongeveer 2,4 % van de beroepsbevolking werkt in Friesland en 6,7% werkt in Drenthe.

Dagelijks komen vanuit de andere gemeenten ongeveer 5.100 mensen werken bij bedrijven of instellingen die zijn gevestigd binnen de gemeente Het Hogeland. Daarmee wordt ongeveer 45% van de banen binnen Het Hogeland ingevuld door medewerkers woonachtig buiten de gemeentegrenzen. Het grootste gedeelte van deze 5.100 medewerkers (1.300; 25%) is afkomstig uit de gemeente Groningen. De rest van de inkomende pendel is met name afkomstig vanuit de direct omliggende gemeenten.

4.6 Ontwikkeling Eemshaven

De Eemshaven is in de jaren '70 ontwikkeld als olie- en petrochemiehaven, bedoeld om de economie van Groningen een economische impuls te geven en plek te bieden aan de vrijkomende arbeid uit de landbouw. Vanwege de oliecrisis werd in de jaren '90 besloten in te zetten op de ontwikkeling naar een meer logistieke haven.

De aanwezige industrie is primair van aard. Deze bedrijven zijn gericht op de verwerking van primaire stromen zoals grond, zand/cement, brouwergerst en aardgas. De Eemshaven kent geen consumentengerichte industrie. Logischerwijs gaat het vanwege de logistieke voordelen in de Eemshaven om de verwerking van volumineuze stromen die in bulk worden aangevoerd. In het merendeel van de vestigingen in de Eemshaven is er sprake van productielocaties als onderdeel van internationale concerns. Het beslissingskader van deze concerns is veelal niet in de Eemshaven aanwezig.

⁶ CBS, 2018, Banen van werknemers naar woon- en werkregio

Kenmerk van de bedrijvigheid in de Eemshaven is dat deze zeer kapitaalintensief is. Met een beperkte personele bezetting zijn deze bedrijven in staat volume te draaien. In veel gevallen is het eigen personeel gericht op het beheersen en aansturen van het primaire proces. Gekwalificeerde functies in de primaire productie zijn hoofdzakelijk gericht op de operations (MBO+ functies met opleiding operationele techniek).

De Eemshaven is nog steeds volop in ontwikkeling. Tot en met 2015 is er bijna € 6,5 miljard (publiek en privaat geld) in de Eemshaven geïnvesteerd. In een hoog tempo is de oostelijke zijde van de Eemshaven ontwikkeld van een landbouwgebied tot een bedrijventerrein voor de opwekking en transport van elektriciteit. In de afgelopen jaren is er veel activiteit gaande vanuit de aanlanding van elektriciteit uit Denemarken. In het rijksbeleid is de Eemshaven opgenomen als nationale Energy Port.

De westzijde van de Eemshaven heeft zich volop logistiek ontwikkeld voor onder meer olieopslag en de offshore activiteiten voor Nederlandse en Duitse windparken. Vopak heeft in de Emmapolder een grote opslag gebouwd voor de strategische voorraad brandstoffen. Het bedrijf Buss Ports Logistics uit Hamburg heeft vanaf 2011 de laatste fase van de bulkade in de Julianahaven ontwikkeld voor overslag van onder meer windturbines (Orange Blue Terminal). Daarmee is ook een versnelling gegeven aan de ontwikkeling van de westelijke zijde van de Eemshaven.

Energie

i. Energieopwekking Eemshaven

Onder druk van het Klimaatbeleid vanuit het Rijk (Klimaatakkoord Parijs) wordt volop ingezet op het verminderen van de CO² uitstoot van uit Nederland. Vanuit het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat wordt daarom uitvoering gegeven aan het verminderen van de uitstoot bij energiebedrijven. Oudere kolencentrales worden gedwongen om te sluiten. Nieuwere kolencentrales, zoals die in de Eemshaven (RWE Generation), krijgen tot 2030 om zich om te bouwen naar biomassa verbranding. De kolencentrale van RWE Generation is sinds enkele jaren in gebruik en kan tot 15% (massa) biomassa bijstoken. Ombouw naar een hoger percentage vereist ombouw van de centrale. RWE Generation onderhandelt met het Rijk (Min EZK) onder welke voorwaarden tot ombouw kan worden overgegaan. De kosten voor ombouw van deze nieuwe centrale zijn daarbij met name het bespreekpunt. De benodigde biomassa zal deels uit Nederland worden aangevoerd en deels vanuit het buitenland. Duidelijk is dat er sprake moet zijn van duurzame biomassa, zoals reststromen uit bosbouw en uit duurzaam aangeplante bosplantages.

De aanvoer van biomassa voor energieopwekking geeft tegelijkertijd een grote kans voor de vergroening van de grondstoffen voor chemische bedrijven. Sinds een aantal jaren is RWE Generation samen met Staatsbosbeheer en chemiebedrijven in overleg voor het gezamenlijke gebruik van de biomassa. Daarbij passend in het cascade model waarin eerst de grondstoffen voor de chemie (moleculen) uit de biomassa worden geïsoleerd en waarna de biomassa tenslotte wordt ingezet voor de calorische waarde. Met de grondstoffen uit de biomassa kunnen onder meer plasticvervangers worden gemaakt. Op het ChemiePark Delfzijl wordt een proeffabriek gebouwd door het bedrijf Avantium waar deze groene grondstoffen worden ingezet voor de productie van groene polymeren.

Nuon kreeg in 2013 haar elektriciteitscentrale, bestaande uit drie gasgestookte eenheden, opgeleverd. Het betreft hier een multifuel centrale, waarbij ook gas vanuit een vergassingsproces van biomassa en kolen ingezet kan worden. In eerste instantie is de Nuon centrale opgeleverd als een aardgasgestookte centrale.

Nuon heeft er bij de bouw voor gekozen om het vergassingsdeel nog niet aan te leggen. In 2016 heeft Nuon definitief aangegeven het vergassingsdeel niet meer te bouwen. De aanvoer van kolen en biomassa richting Nuon is daarmee ook niet meer aan de orde.

Met de oplevering in 2013 waren de prijzen voor elektriciteit laag door de aanvoer van goedkope stroom uit het buitenland. Binnen Nuon viel daarmee een belangrijke beslissing om niet alle units aan te zetten voor stroomproductie. Nuon (inmiddels onderdeel van het Zweedse Vattenfall) levert met één van de drie units stroom aan het Nederlandse net. Inmiddels onderzoekt Nuon de kansen om waterstof en ook ammoniak (gasvormig) in te zetten als brandstof. Nuon wordt daarmee onderdeel van een keten voor de opslag van energie vanuit windparken. Op momenten dat vraag en aanbod van energie niet aansluiten kan de overtollige elektriciteit vanuit de windparken via elektrolyse worden omgezet naar waterstof en ook ammoniak. Nuon wordt daarmee onderdeel van een superbatterij voor energieopslag en opwekkingsysteem, welke uniek is in de wereld.

ii. Energiedoorvoer

Met de ontwikkeling van nog meer windparken op zee zal ook de doorvoer van de geproduceerde hoeveelheid stroom toenemen. Naar verwachting zal er nog een extra 700 MW aan windenergie op zee geproduceerd worden naast het al bestaande Gemini windpark.

Dit is ook bevestigd in het Rijksbeleid voor Wind op Zee voor de periode 2024-2030.

Met deze extra 700 MW aan groene energie neemt het potentieel aan elektriciteit vanuit de Eemshaven verder toe.

iii. Windparken op Land

En uitbreiding is voorzien van 130 MW aan extra windenergie op land. De parken nabij de Eemshaven worden verder uitgebreid. Ook worden bestaande turbines die al minder rendabel worden uit productie genomen en vervangen door nieuwere versies met meer vermogen.

iv. Windparken op Zee

Met de uitbreiding van de windparken op zee in zowel Nederlands deel als in het Duitse deel van de Noordzee blijft er vraag naar ruimte voor assemblage en aanvoer van turbines en onderdelen voor deze offshore windparken. De Eemshaven maar ook Lauwersoog behouden daarmee voor de komende jaren hun belangrijke functie voor deze sector.

Datacenters

De Eemshaven heeft sinds een aantal jaren een belangrijke functie voor de vestiging van datacenters. De Eemshaven beschikt sinds 2001 over de trans-Atlantische datakabel (via het Verenigd Koninkrijk). Ook is de Eemshaven via glasvezelverbindingen verbonden met de AMX te Amsterdam. Dit is het epicentrum voor datacenters in Nederland. De Eemshaven is ook verbonden met datacenters te Hamburg. De Eemshaven vormt daarmee een regionale hub voor datacenters in Europa.

In de Eemshaven bevinden zich meerdere datacenters.

- TCN Datacenter: dit datacenter heeft vanaf 2004 meerdere gebruikers (huurders). Het datacenter is ongeveer 1 hectare groot.
- Google-datacenter. In 2015 heeft Google 50 hectare bedrijventerrein gekocht ten zuidoosten van de Eemshaven. Dit gebied ligt binnendijs en is daarmee veilig voor het zeewater. Google is in 2016 gestart met de bouw van haar datacenter. De bouw van het Google datacenter heeft een werkgelegenheid opgeleverd voor ongeveer 1.000 mensen. De permanente werkgelegenheid vanuit het Google datahotel ligt op ongeveer 150 fte.

Naast de infrastructuur vormen het gunstige klimaat en de nabijheid van elektriciteitsbedrijven gunstige vestigingsomstandigheden. Ook is er een groeiende vraag naar externe opslag van data waarneembaar. Voorbeelden daarvan zijn de Belastingdienst en het bedrijfsleven die steeds meer digitale data verwerken en niet meer zelf opslaan maar ruimte af nemen in externe datacenters.

5. Leefbaarheid en voorzieningen

5.1 Leefbaarheid en woongenot

Een onderzoek van Elsevier⁷ naar de beste buurten en gemeenten qua woongenot laat een verschillend beeld zien voor de 4 afzonderlijke gemeenten. Bedum (positie 125 van de 393 gemeenten) en Winsum (positie 163) doen het relatief goed, terwijl de Marne (positie 347) en Eemsmond (357) tot de gemeenten behoren met minste woongenot in Nederland.

In het onderzoek zijn de gemeente beoordeeld op de volgende aspecten: 1. Basisvoorzieningen (zoals jeugdpakket, dagelijkse boodschappen, zorgpakket en fitness), 2. Plusvoorzieningen (zoals horeca en luxe winkels), 3. Economie en werk (economie en arbeidsplaatsen), 4. Groene en blauwe kwaliteit (zoals recreatiegebieden, water, groen en natuur), 5. Rust en ruimte (zoals bevolkingsdichtheid, perceeloppervlakte, files), 6. Harmonieus leefklimaat (zoals saamhorigheid, verkeersveiligheid, misdaad en overlast), 7. Bereikbaarheid.

	Bedum	Eemsmond	De Marne	Winsum
Basisvoorzieningen (max. 5 punten)	3	1	1	1
Plusvoorzieningen (max. 5 punten)	3	1	1	3
Economie en werk (max. 5 punten)	4	2	4	4
Groen & blauw (max. 5 punten)	1	1	1	1
Rust en Ruimte (max. 5 punten)	4	5	5	5
Harmonieus leefklimaat (max. 5 punten)	4	3	4	5
Bereikbaarheid (max. 5 punten)	3	2	1	2

Tabel 1: Onderzoek Elsevier: beste buurten en gemeenten

Als sterke punten van de toekomstige gemeente Het Hogeland kunnen met name de 'Rust en Ruimte' en het 'Harmonieuze leefklimaat' worden genoemd. Met name ook doordat alle gemeenten relatief hoog scoren op deze aspecten. Verder kijkend naar de scores per gemeente (tabel 2) dan valt op dat Het Hogeland op gebied van basisvoorzieningen, plusvoorzieningen en bereikbaarheid relatief laag scoort. Dit komt met name voort uit het feit dat de voorzieningen en afstand tot de oprit van de provinciale- en snelwegen relatief groot is. Ook de lage score op het 'Groen en blauw' is opvallend, deze wordt veroorzaakt doordat recreatiegebieden (dagrecreatie en verblijfsrecreatie) relatief gezien op afstand liggen. Ook de afstand tot bos- en heuvelachtige omgevingen is groot.

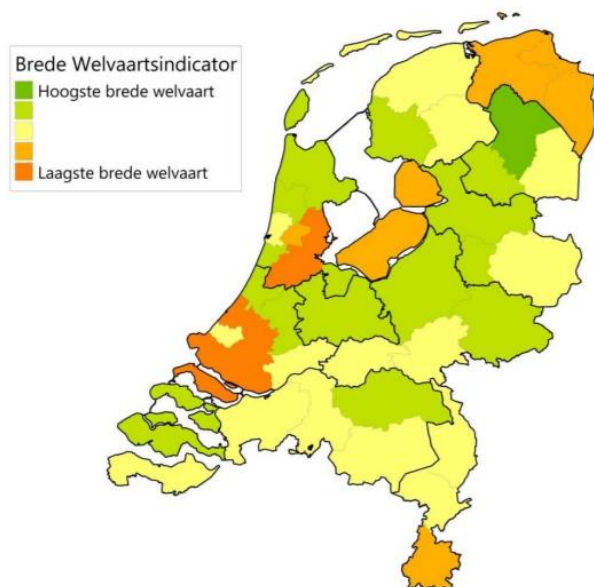
5.2 Brede welvaartsindicator

Tot nu toe wordt het concept bruto binnenlands product (bbp) per hoofd vaak gebruikt om de welvaart van mensen te meten. Economische groei is echter niet het enige wat de welvaart van Nederlanders bepaalt. Ook aspecten als gezondheid, inkomen, onderwijs, veiligheid, milieu en geluk zijn hiervoor van belang. Deze aspecten komen echter onvoldoende aan bod binnen het bbp. Daarom hebben de Universiteit Utrecht en de Rabobank in 2016 de Brede Welvaartsindicator (BWI) ontwikkeld, die alle aspecten die van belang zijn

⁷ Elsevier, 2015, Beste buurten en gemeenten

voor het menselijk welbevinden meet langs elf dimensies. De Brede Welvaartsindicator 2017 is bijgewerkt voor 2016 en geregionaliseerd voor alle Nederlandse provincies en de veertig arbeidsmarktgebieden⁸.

De provincie Groningen behoort qua brede welvaart tot de gebieden met de laagste brede welvaart van Nederland. De verschillen in de provincie Groningen zijn echter groot. De provincie Groningen is onderverdeeld in vier regio's: stad Groningen, Oost-Groningen, Delfzijl en omgeving en Overig Groningen. Het Hogeland behoort daarbij tot de regio 'Overig Groningen'. Ten opzichte van het landelijke beeld scoort Het Hogeland (net als de gehele provincie Groningen) relatief laag op 'materiële welvaart' (gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen). Op het thema 'banen' (werkloosheid en % van de beroepsbevolking met flexibele arbeidsrelatie) scoort Overig Groningen onder het provinciale gemiddelde. Positieve uitschieters vormen het onderwijs (opleidingsniveau beroepsbevolking en PISA-score) en werkbalans (gemiddeld aantal uren werk van de beroepsbevolking).

Figuur 15: Brede welvaartsindicator 2017

5.3 Voorzieningen⁹ en (digitale) bereikbaarheid

Over het algemeen kan gesteld worden dat voorzieningen in Het Hogeland op afstand liggen en dat het keuze aanbod beperkt is. De onderlinge verschillen tussen de gemeenten zijn groot, waarbij met name de voorzieningen in de Marne het meest op afstand liggen. Met betrekking tot de voorzieningen bestaat een grote afhankelijkheid van de stad Groningen, met name op gebied van zorg en onderwijs (ziekenhuizen en hoger- en wetenschappelijk onderwijs). De gemiddelde afstand tot het basisonderwijs ligt slechts licht boven het landelijke en provinciale gemiddelden, terwijl de afstand tot het voortgezet onderwijs (vmbo, havo en vwo) relatief groot is.

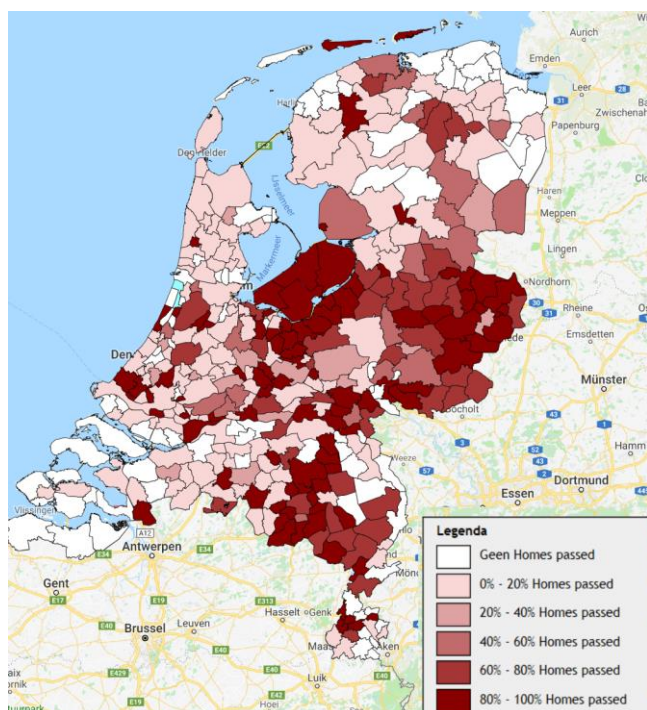
Binnen de gemeentegrenzen van Het Hogeland bevinden zich de volgende zes bedrijventerreinen: Eemshaven, Uithuizen (Edama), Lauwersoog, Bedum, Winsum en Ulrum. De bedrijventerreinen van Bedum en Winsum zijn op dit moment vol, bij het bedrijventerrein van Ulrum is nog beperkt ruimte beschikbaar.

⁸ Rabobank en Universiteit Utrecht, 2017, Bredewelvaartsindicator

⁹ CBS, 2018, Regionale kerncijfers; nabijheid voorzieningen

Het huidige beleid is erop gericht eerst de verouderde bedrijfslocaties te herstructureren alvorens nieuwe bedrijventerreinen mogen worden gerealiseerd, tenzij er elders meters worden ingeleverd. Binnen RGA verband is afgesproken dat bij aantoonbare behoefte de bedrijventerreinen van Bedum en Winsum mogen uitbreiden met 1ha per aanvraag. Ten aanzien van de Eemshaven moet worden opgemerkt dat bij continuering de van de huidige vraag binnen afzienbare tijd ook hier een uitbreidingsbehoefte zal ontstaan.

Een in toenemende mate belangrijk wordende voorziening voor de plattelandsregio vormt de digitale bereikbaarheid (internet) van de regio. Door bijvoorbeeld de verschuiving naar e-commerce, de toepassing van EHealth in de zorg en het feit dat communicatiestromen steeds meer via het internet lopen, zijn goede internetvoorzieningen van belang voor zowel de leefbaarheid als de voor economische ontwikkeling van een regio. Ook voor de Cottage Industries is digitale bereikbaarheid van groot belang. Het aantal woningen dat zonder veel inspanningen (direct) aangesloten kan worden op een glasvezelkabel (inclusief de woningen die al glasvezel hebben tot in de meterkast) vormt een belangrijke indicator voor de digitale bereikbaarheid van een regio. Stratix publiceert halfjaarlijks deze cijfers. In figuur 16 is zichtbaar dat Het Hogeland op dit moment grotendeels niet is aangesloten op van het glasvezelnetwerk. De kwaliteit en snelheid van de digitale infrastructuur blijft hierdoor achter bij andere regio's in het land. Een uitzondering vormt de Eemshaven waar een glasvezelnetwerk voor bedrijven aanwezig is.

Figuur 16: Breedbandatlas (Stratix, 2017)

De provincie Groningen, Economic Board Groningen en Nationaal Coördinator Groningen hebben gezamenlijk 40 miljoen euro beschikbaar gesteld om de digitale bereikbaarheid van Noord-Groningen te verbeteren. Vanuit het project 'Snel Internet Groningen' wordt op dit moment gewerkt om Noord-Groningen aan te sluiten op snel internet (via een glasvezelaansluiting of straalzender).

5.4 Infrastructuur en bereikbaarheid

Ten aanzien van de infrastructuur en bereikbaarheid kan onderscheid gemaakt worden in de noord-zuid verbinding en de oost-west verbinding. Binnen de regio is de noord-zuid bereikbaarheid goed geregeld. Het

Hogeland wordt doorsneden door twee spoorlijnen (Groningen-Bedum en Groningen-Eemshaven). Langs genoemde spoorlijnen bevinden zich binnen de gemeentegrenzen in totaal tien stations. De wegverbinding noord-zuid is eveneens goed met de N361, de N363 en de N46 (Eemshavenweg).

De oost-westverbinding met het openbaar vervoer vormt een aandachtspunt. Inwoners doen er bijvoorbeeld meer dan een uur over om van Leens naar Bedum te komen, terwijl dit met eigen vervoer in minder dan een half uur is te berijden. De oost-west verbinding is redelijk door de N363 (Ranum-Roodeschool) en de N996 (Winsum-Garrelswaer). Ten aanzien van het openbaar vervoer dient verder opgemerkt dat in bepaalde delen van de gemeente bedrijventerreinen, retailcentra en recreatiebedrijven slecht ontsloten zijn door openbaar vervoer.

De kwaliteit van de wegverbinding aan de oostkant van de nieuwe gemeente is beter dan die aan de westkant. Niet alleen loopt de N361 door diverse dorpen, de N46 is bovendien een 100 km weg. In minder dan een half uur ben je van Groningen naar de Eemshaven. Over de afstand Groningen-Lauwersoog doe je 45 minuten. De bedrijvenlocaties in Winsum, Ulrum en Lauwersoog liggen aan of in de nabijheid van de N361. Bedrijventerrein Edama in Uithuizen ligt aan de N363. De Eemshaven ligt aan de N46. De beide bedrijventerreinen in Bedum zijn redelijk te bereiken vanaf de Eemshavenweg en vanaf Groningen over de N994. Zowel de wegverbinding N994 en N361 worden de komende jaren verbeterd door de maatregelen die door de provincie worden uitgevoerd.

De belangrijkste uitdaging is de (weg)verbinding aan de westkant van de nieuwe gemeente op hetzelfde niveau te krijgen als de Eemshavenweg. Een andere uitdaging is om te onderzoeken of met aanvullend busvervoer (verzorgd door vrijwilligers) de oost-west verbinding verbeterd zou kunnen worden. Ook vanuit Arbeidsmarktbeleid blijkt, dat voor de bemiddelbaarheid van werkzoekenden een dergelijke flankerende voorziening een waardevolle toevoeging zou zijn.

E&E advies
Helperpark 288
9723 ZA Groningen
(050) 360 44 33
info@eeadvies.nl

eeadvies.nl